

Alfaro, Castellet i Barnils, a propòsit de Joan Fuster i el seu món

Nosaltres els fusterians

A un any del 30 aniversari de *Nosaltres els valencians*, Joan Fuster ha reprès la publicació de les seues obres completes. Un bon moment perquè el seu editor, Josep M. Castellet, el seu amic Andreu Alfaro i Ramon Barnils, l'únic català que podria passar per valencià, segons el mateix Fuster, en parlen.

Per què s'ha negat Fuster, durant tots aquests anys, a reprendre la publicació de les obres completes?

JOSEP MARIA CASTELLET: Jo només puc dir que, sistemàticament, una vegada cada any, li insistia perquè m'enviés l'ordenació de l'obra, que no era tan difícil. I sempre m'enganyava, en el sentit que deia "bé, bé, ja t'ho enviaré". Això des de 1977. Interpreto que la problemàtica valenciana és tan complicada que en un moment determinat li agafa la inhibició.

RAMON BARNILS: Jo, si em permes, interpreto que Fuster és un desencisat de veritat. A mi m'estranya que Fuster es cregués la transició, però se la va creure i es va desencisar. És el gran desencisat. Plega de seguida.

CASTELLET: En tot cas, jo ho atribueixo a problemes interns de política valenciana. Hi ha una contestació violenta cap a Fuster, injusta cap a l'obra i el personatge, i això li deu afectar. Però la veritat, si és que n'hi ha, no la sé.

ANDREU ALFARO: Quan es parla del silenci de Fuster, crec que hi ha una certa frivolitat, perquè a mi mai m'ha esclatat una bomba a quatre metres, però si m'haguera passat, ¿què voleu que us diga? Jo estaria cagat damunt. Ha tingut moltes raons per inhibir-se, i la mandra, en tot cas, és l'última.

BARNILS: Em fa l'efecte que més que la contestació de l'altre costat, crec que és la contestació interna. Ell explica que si ha fet política, ha estat sense voler. Per a mi és l'intel·lectual pur, que, un dels temes sobre els quals reflexiona és la política del seu país. I aquí s'acaba la pel·lícula. I aleshores la gent l'agafa com a polític. I allí s'ha trobat un intel·lectual amb unes idees, estudiades, que no té polítics que les portin a la pràctica, perquè, evidentment, des del Pep Guàrdia, que és dur de pelar —i parlo de pelar en tots els sentits, inclús en el cerebral— al PSPV no han sabut fer-ho.

Així com a Catalunya hi ha gent que tenen l'ofici de polític —en el sentit estrictament professional, gent que sap negociar, canviar, vendre comprar, sortir, entrar—, al País Valencià em fa l'efecte que no hi ha hagut ningú des de la línia nacionalista que hagi tingut aquesta capacitat.

CASTELLET: ¿Però podia ser diferent al País Valencià? El País Valencià ha donat el que podia donar. El nacionalisme de tipus catalanista, per raons que han explicat moltes vegades els altres i a falta d'una burgesia organitzada, no hi ha funcionat. I quan veus que un tipus de regionalisme és el que en aquests moments recull, pel que sembla, una part del que podíem dir nacionalisme valencià, penses que la base social anava més aviat cap a aquest cantó. I no és tan atribuïble a la falta de polítics com a l'estructura mateixa de la societat valenciana. Per tant, el grup de nacionalistes catalanòfils del País Valencià era una part mínima de la població, i bàsicament formada per una classe intel·lectual, sense cap mena d'arrel social.

BARNILS: Bé, insisteixo en la idea. Tenim, d'una banda, l'intel·lectual, que és Fuster, i de l'altra, la societat, que és el que és i no una altra cosa. Ara bé, em fa l'efecte que Fuster s'havia fet la il·lusió, la il·lusió raonable, que aquesta societat, amb uns bons polítics professionals, s'hauria decantat cap als seus postulats. Per exemple, les falles. Jo, des del primer moment que vaig tractar amb nacionalistes valencians conscients, vaig veure que tots estaven contra les falles; en canvi, al Principat, a favor de la sardana, a favor de Montserrat i de la mongeta seca amb botifarra. Per mi que Fuster ha trobat a faltar aquest tipus de polític hàbil que hagi agafat les tradicions o el folklore de la ciutadania i els hagi donat un sentit no provincial ni regional sinó nacional.

ALFARO: Això ho formules des de Catalunya, però els grups socials són absolutament diferents. ¿Però Fuster volia un nacionalisme folklòric? No sé si som una sè-

rie d'esquisits els que ens dediquem a unes certes coses, però si sent cantar la Santa Espina en el Saló de Cent, em fa l'efecte que estic rodejat de blaveros. El fenomen social de la sardana és general, però les falles representaven la incultura, l'analfabetisme i la reacció. El nacionalisme valencià difícilment podia anar per ací. I per falta de fil històric, quan a la societat valenciana li van parlar del català, va reaccionar en contra. Hem viscut sense pare i mare, i quan ens han dit qui eren no ens han agradat. Els que hem llegit ho hem pres amb entusiasme i els que no han llegit, i els ho han contat deformat, s'ho han pres molt malament. I és que les societats no canvien en quatre dies, perquè la velocitat intel·lectual no és la social. La solució, per tant, no era fer-se fallero.

CASTELLET: Que els intel·lectuals valencians estiguin contra les falles és una cagada política. I que siguin catalanòfils, l'altra, perquè a Catalunya no hi ha correspondència: els intel·lectuals catalans no són valencianistes. Des de Carles Riba a qui sigui.

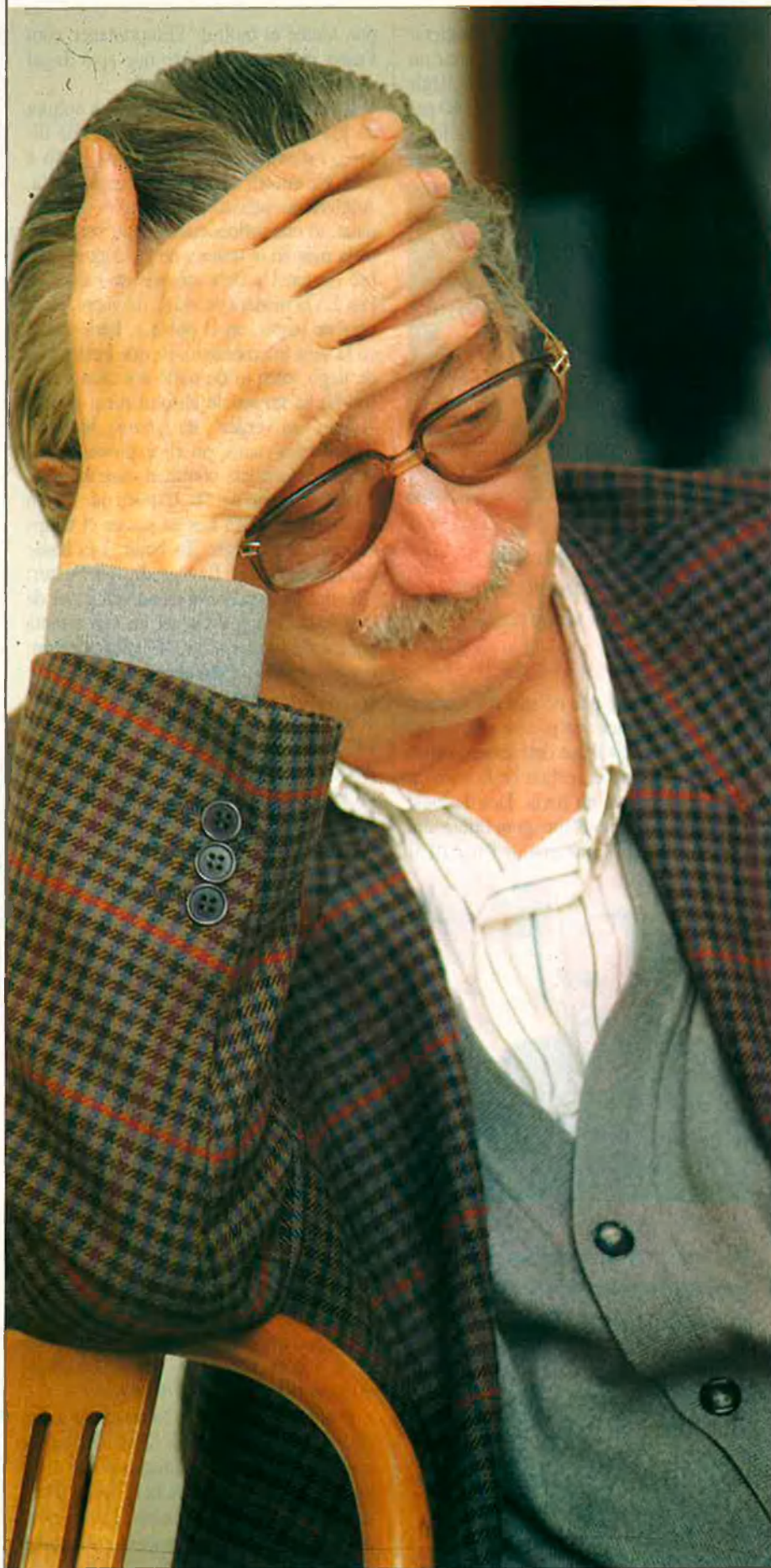
BARNILS: Però hi havia antecedents. Per exemple, el concepte de la Catalunya Gran que va encunyar Prat de la Riba. Es referia al País Valencià i les Balears. I Pujol i Cahner anaven bastant a València.

CASTELLET: Jo crec que a València només hi hem anat Cahner i jo, i a veure Fuster sobretot. I quan Eliseu Climent, i això és posterior, organitza els Premis Octubre comença a anar-hi gent del Principat que mai hi havia anat.

BARNILS: Bé, torne'm-hi. Fuster troba a faltar la gent que tradueixi els seus pensaments en acció. N'estic convençudíssim.

CASTELLET: Jo penso que la gent més o menys dedicada al terreny del catalanisme a València no tenen capacitat de mobilització social i, sospito, que defrauden Fuster intel·lectualment. No hi ha conversa. —¿Però ell tenia aquesta conversa a Catalunya?

CASTELLET: Bé, jo deploro que no hagi

vingut Fabià Estapé, perquè Fuster, durant el franquisme, tenia dos tipus d'interlocutors: els intel·lectuals i una gent que representava relativament a la burgesia catalana, com el mateix Estapé o Pere Duran Farell, que acceptaven que una persona brillant exposés aquestes coses en grup. Jo no sé si s'ho creien o no, però és evident que l'acceptaven. És el cas de l'Ortínez, que és un cas d'amistat bastant profunda amb Fuster, el Quim Maluquer,... tota aquesta gent que eren el possibilisme d'una dreta il·lustrada catalana. Però en general hi havia una gran indiferència dels intel·lectuals catalans —jo podria fer una llista llarga— pel que fa a València o els Països Catalans. Reconeixien els valors eterns de la literatura catalana, inclosos Ausiàs Marc i Ramon Llull, però políticament no se n'havien preocupat mai, del País Valencià i les Balears.

BARNILS: D'acord, però torno a la mateixa: ha faltat l'intermediari, els que havien de traduir a la pràctica les tendències favorables. Si pensem en els anys 60 i 70, el cantant és Raimon, és Ovidi Montllor i Maria del Mar Bonet, però no hi ha la gent que aprofiti aquesta tendència per fer-ho empassar a la ciutadania en acció política concreta. Insisteixo: la gent cantàvem en *valencià* aquí a Barcelona. I érem de Barcelona, de Vic o de Reus.

CASTELLET: Sí, però això no tenia correspondència amb la idea de Països Catalans. I posats a dir, en el moment de la resistència Raimon triomfa a Madrid també.

BARNILS: Sí, però pensa una cosa: el PSAN era un partit d'origen valencià. Un partit que ha donat algun director general de cultura de la Generalitat d'aquí. I d'allà.

CASTELLET: Però era sobreestructural, a nivell d'estudiants i d'intel·lectuals.

BARNILS: No dic que no, però els polítics, tant els de baix com els d'aquí no van aprofitar aquesta tendència.

CASTELLET: Crec que en els silencis de Fuster hi ha la reflexió que ell no és un polític i, per tant, no mobilitzarà les masses. No troba els polítics que puguin aixecar una batalla determinada i es fa una reflexió, amarga o no amarga, i no plega de l'activitat intel·lectual, però la deriva cap a l'erudició.

BARNILS: És que en el fons del fons a Fuster el que li agrada és el llibre gruixut i la biblioteca. Fer estudis sobre els moriscos i els capellans del segle no sé què. Per a ell, passar-s'ho bé, és això. Ell, en un país normal, seria un il·lustrat, un erudit tipus segle XVIII.

—Hi ha uns anys, entre l'erudició i l'activitat periodística, en què Fuster

exerceix, o en fa la impressió, un paper fàctic important, tant en Ciprià Ciscar com en Antoni Asuncion.

CASTELLET: Crec que hi ha una fascinació del polític cap a l'únic intel·lectual de prestigi que hi ha al País Valencià. No sé ben bé què succeeix, però aquesta gent no són *tontos*. No crec que Fuster tingui molta influència sobre ells, perquè aquests han agafat una altra opció, que és la socialista. L'única cosa que crec que hi ha és un gran respecte per Fuster: van a visitar-lo però no per recollir consignes. És el tracte del polític amb l'intel·lectual, com pot passar amb Pujol amb determinats intel·lectuals d'aquí.

ALFARO: A Fuster l'ha instrumentalitzat tot Déu. És normal. Els polítics que li han fet cas no ho han fet per cap cosa que no siga aprendre i agafar idees. Jo, que he estat testimoni de moltes voltes d'aquestes visites, ho puc assegurar. M'ha interessat molt que el visitaren per veure si feien alguna de les coses que Fuster creia, i algunes se n'han fet gràcies a Fuster.

CASTELLET: En definitiva, el liderat de Fuster, que és l'assagista i l'intel·lectual més genuí que han produït els Països Catalans al llarg del franquisme, no es tradueix en una qüestió política. I s'adona que la seva missió no és la política i que, segurament, els polítics l'intenten utilitzar. I això, segurament, el fa fer-se una reflexió molt profunda sobre les relacions de l'intel·lectual amb el poder. I el seu concepte d'intel·lectual és el d'Erasmus, el de l'home que està entre el catolicisme i el luteranisme, o entre dues coses, i que per tant està mal vist per tots.

ALFARO: Jo no he cregut mai en aquest Fuster polític que alguns s'han entossudit a presentar. I Fuster també s'hi nega. Ell no ha tingut mai ambició política. Jo, després d'haver llegit Fuster amb molta passió, no li he trobat mai aquesta intenció. En el fons, passa com amb Marx. Marx no és Stalin ni Lenin. Stalin i Lenin fan política i porten les idees del marxisme on els interessa. Fuster fa una reflexió molt marxista de la societat on viu, però aquesta reflexió se la fa, crec, per a ell i no per als altres. Bàsicament, perquè volia assabentar-se de què passava. Fuster, més que de política, escriu de condició humana. Reflexiona sobre la seua condició de ciutadà, sobre què és, d'on ve... tot això que abans resolvia el cristianisme sense necessitat de calfar-se el cap. Jo puc dir que era orfe i que Fuster va ser el primer que em va dir que tenia pare i mare.

CASTELLET: La seva obra assagística és molt considerable, i ell tenia una gran vo-

cació de polemista, que en una societat normal, sense censures, hauria estat un polemista en els diaris. Crec que cal llegir avui els assajos escrits als anys 50 i 60 per adonar-se del personatge, amb unes limitacions, això és evident. Les limitacions

CASTELLET: "Si l'obra de Fuster passés desapercibuda, seria culpa dels valencians".

típiques de l'home que no surt del seu poble, perquè Fuster viatja poc i tard. Per tant, viu molt al voltant dels llibres i amb poc contacte amb la realitat de la societat dels països de què ell parla. Des d'aquest punt de vista, hi havia una gran diferència amb Pla. Pla és l'home que de l'any 20 al

BARNILS: "Fuster troba a faltar gent que tradueixi els seus pensaments en acció. N'estic convençudíssim".

39 viu bàsicament a l'estranger, considerant Madrid com l'estranger. Aleshores, no té només les lectures dels autors estrangers, té també la vivència quotidiana del que passa en aquells països.

BARNILS: Bé, però quan Pla fa assaig

pur, també és molt de l'Empordanet, com Fuster de Sueca. No crec que això tingui molta influència sobre l'assaig.

CASTELLET: No, jo em nego. La cultura de Pla es nodreix, com en Fuster, de llibres, i d'experiència quotidiana, però a més viu mesos sencers a França, Itàlia, Anglaterra, Suècia... Pla, però és un altre tema, té una influència evident, però això seria més en el terreny de l'escriptura, sobre Fuster. Un dels mestres de Fuster és Pla. En la manera de viure, de veure, en la casa de pagés, en el poble... Però també en la seva interpretació. És que Fuster s'ha de llegir, però jo no parlo ara com a editor. Hi ha un article absolutament genial, "L'erm i el verger", de *L'home, mesura de totes les coses*, on ell expressa el seu sentit nacionalista contra el castellanisme de la Generació del 98. Explica que un dia en Pla va a Sueca i es va passar el temps elogiant el paisatge: "És bonic. I és bonic perquè és ric". I llavors diu en Fuster: "Sentint-lo, jo pensava en un vell paper de don José Ortega y Gasset en una remota pàgina d'*El espectador*. No vaig gosar recordar-la a Pla". Però el que deia Ortega y Gasset era —i extracto el text—: "Existe el prejuicio inaceptable de no considerar bellos mas que los paisajes donde la verdura triunfa". Diu: "Creo yo que influye en esta opinión cierto confuso resto de utilitarismo, ajeno y aun enemigo de la estética contemplación. El paisaje verde promete una vida cómoda y abundante. El menudo burgués indestructible que se afana siempre en algún rincón de nuestra alma favorece interesadamente nuestro entusiasmo desinteresado hacia los esplendores de la vegetación. No le importa el valor estético de la verdura esmeralda; pero, hipócrita, la alaba mientras piensa en la cosecha que ella anuncia y aplaude el espectáculo con secretas intenciones alimenticias". Bé, a partir d'això, Fuster fa una contraposició punyentíssima sobre la mentalitat catalana-valenciana d'horta rica i l'esterilitat de la visió del 98 davant l'estètica castellana. ¡No, punyeta, el paisatge perquè funcioni ha de funcionar dins el conjunt de la societat i ha de rendir! Aquest article, com tantes altres coses, són una meravella, i són d'una actualitat absoluta, perquè tradueixen una visió de la història d'Espanya que va donar sinistrament la Generació del 98.

BARNILS: No és que s'ha de tornar a llegir: s'ha de començar a llegir. Fuster és qui demostra que el falangisme era orteguà, que un dels fills de la filosofia d'Ortega és el *joseantonianismo*. I anys després, jo m'he trobat una cosa collonuda:

José Antonio presumia de deixeble d'Ortega i Ortega no volia.

—*Actualment, ¿es venen molt els llibres de Fuster?*

CASTELLET: Sí, no molt però sí, com es venien en els temps en els que els patriotes catalano-valencians-balears en volien fer bandera. En aquell moment es llegia per raons impures i ara per raons intel·lectuals.

—*¿Hi hauria el perill que l'obra de Fuster passara desapercibuda?*

BARNILS: No ho crec.

CASTELLET: Si passés, seria per culpa dels valencians.

BARNILS: Seria culpa dels lectors, per sobreposar el Fuster polític al Fuster intel·lectual.

—*¿Però podria passar que d'ací 10 anys no s'editaren les obres de Fuster?*

BARNILS: S'edita l'Ors. Fuster, cada 50 anys, es reeditarà. I Pla, que ho tenia pitjor, ha reviscolat. Per cert, Castellet, tu que ets del jurat del Premi de les Lletres Catalanes saps qui, sistemàticament, s'oposava cada any a donar-li el premi.

CASTELLET: Tots. El primer jurat el vam votar Joan Fuster, Joan Sardà Dexeus i jo. És l'any que més vots va tenir. Va anar apimant-se i va quedar en un vot fins que va morir. Hi havia un rebuig brutal. I en aquest moment el rebuig és mínim: no més lleigeix elogis d'en Pla.

—*Amb Fuster, ¿podria passar com amb Pla, que d'ací deu anys tothom en parlarà bé?*

BARNILS: Passarà. Aquestes coses no fallen. És com el *Tirant lo Blanc*, que hem estat tres cents anys sense saber-ne res.

—*La sort de Fuster ¿hauria estat distinta de viure a Catalunya?*

CASTELLET: Jo crec que sí. Quan he dit abans que seria culpa dels valencians, contra els quals no vull tirar, anava per aquí. Hauria estat més apreciat aquí.

BARNILS: En canvi, jo crec que hauria estat menys influent. Aquí hauria estat un segon. El concepte que tenim alguns de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, no en el sentit polític sinó cultural i intel·lectual, al Principat i les Balears l'hem tingut gràcies a Joan Fuster. I si ho hagues fet des d'aquí no li haurien fotut cas. El gran mèrit de Fuster és que des d'una part de la nació perifèrica ha expressat la nació a tothom. Exemple: el setmanari EL TEMPS. EL TEMPS no s'explica sense Fuster. I si Fuster hagués estat del Principat, EL TEMPS no existiria. I en aquest moment, l'única publicació que agafa tot l'àmbit cultural és una revista valenciana, gràcies que Fuster és valencià. És que el

concepte presentable de Països Catalans, el vendible, el factible, l'ha fet ell.

ALFARO: Crec que, on haguera viscut, seria un intel·lectual de primera línia. Perquè la gran fascinació de Fuster és deixar-se voler. Probablement, li hauria anat mi-

ALFARO: “Com escriu Fuster, és l'hòstia. Fuster és Erasme: la contradicció, el dubte i la lucidesa”.

llor, però hauria d'haver estat un català en tot el sentit de la paraula si no hauria estat sempre un *valencianet* com Raimon o jo mateix.

—*Ara mateix, ¿Fuster prepara algun volum més de les obres completes?*

CASTELLET: Sí, esperem l'índex del pro-

CASTELLET: “Pla té una influència evident en Fuster. En la manera de viure, de veure, però també en la seva interpretació”.

per volum, que més o menys ja me l'ha explicat, però que, com sempre, el prepara ell. Té el dietari, que no se sap mai si el publicarà o no, perquè té el mateix problema que li va passar a Pla, que tancada l'obra completa surten dos dietaris estrictament

domèstics. Clar, un dietari d'aquestes característiques exigeix una reelaboració, aleshores, ¿voldrà, tindrà temps, li agradarà...? Penso que en aquest moment té una mica de mandra per fer aquestes coses, però el dietari el té. I agafa tots els anys del seu silenci o digueu-ne com vulgueu.

BARNILS: Em sabria molt greu que es perdés, i a veure si lleigeix aquest col·loqui i s'ho reconsidera.

CASTELLET: En aquests dietaris el que hi ha són bastants aforismes. Jo li ho tinc demanat; no m'ha dit que no, però ¿ho farà...? Si no l'haguéssim interromput fa tretze anys, ja estaríem al dia en les seves obres completes.

BARNILS: Per cert, ¿aquella anècdota de Fuster i Espriu davant el mar és certa? Aquella que davant el mar Espriu va dir "Hi ha una mala llet còsmica". És boníssima.

CASTELLET: Fuster ho reproduïx en el pròleg del primer volum de les obres completes de Salvador Espriu, i quan li va ensenyar el manuscrit a Espriu, Espriu va treure "llet" i va posar "bava". Jo era al costat. Això va ser a Gandia, l'any 59, en els primers premis Ausiàs Marc. Va ser memorable. Hi havia Dámaso Alonso, que quan se li parava una mosca al cap feia ¡paf!, sobre la calba, i se la matava. I Espriu, que era tan pulcre, no ho podia entendre. Era tan pulcre que s'estava hores sota la dutxa.

BARNILS: És la diferència, la mateixa que explicava Fuster sobre el paisatge. S'ha de ser separatista.

CASTELLET: Els nacionalistes separatistes que sou vosaltres heu de llegir Fuster i trobareu molta argumentació anticastellanista.

BARNILS: El millor argument anticastellanista l'has donat tu amb això de Dámaso, les mosques i l'Espriu. És que, realment, són dues cultures i no tenen res a veure una amb l'altra.

CASTELLET: Jo voldria insistir que Fuster no és només important per la qüestió política sinó que és important literàriament. Aquesta és la conclusió.

ALFARO: Estic convençut que la gran importància de Fuster és l'escriptor, l'escriptor de fons i de forma. Com a professional de l'estètica conec molt poca gent que escriga bé i clar. I Fuster ho fa. Com està escrit tot el que ha fet Fuster, és l'hòstia. Fuster és Erasme: la contradicció, el dubte i la lucidesa. I viure entre el seu país i la cultura. D'una manera fidel, que és molt difícil.

Miquel Alberola